

SZŰZ MÁRIA UTOLSÓ NAPJAI ÉS SÍRJA

Az utóbbi húsz év történelmi, biblikus és archeológiai kutatásai alapján s a zsidó-keresztények életének, tanainak és szimbolikájának megismerése nyomán sok szentföldi és biblikus kérdést látunk más megvilágításban. Vonatkozik ez Szűz Mária utolsó idejére is.

(FOLYTONOS A JERUZSÁLEMI HAGYOMÁNY) Talán már Kr. u. 30-ban a sánta koldus meggyógyítását követően megint „sokan hívők lettek, úgyhogy a férfi hívők száma mintegy ötezerre szaporodott”, és az apostolok működése folytán „férfiak és nők egyre nagyobb számmal csatlakoztak az Úrhoz” (ApCsel 4,4,5,15). Eként az őskeresztény jeruzsálemi közösség gyorsan megnövekedett és fenntartotta a szent helyekre vonatkozó hagyományokat.

Első püspökük, ifjabb Szent Jakab apostol, az Úr Jézus unokatestvére. Ő Kr. u. 62-ben szenvedett vértanúhalált. Théboutisszal szemben utódjául *Simeont* (+ vt 107) választották püspökké, aki szintén Krisztus unokatestvére. Mikor 66-ban kitor. az első zsidó lázadás, ő isteni Mestere figyelmeztetése szerint zsidó-keresztény híveivel együtt azonnal elhagyja Jeruzsálemet és a Jordánon túli *Pella* városba menekül. Ez Dekapoliszban fekt. Innen 73-ban tért vissza Jeruzsálembe hívei legnagyobb részével.

A rómaiak az elpusztított Jeruzsálemből minden zsidót kitiltottak. A *Simeon*-nal visszaköltözők zsidó-keresztények azonban megengedik, hogy ott letelepedjenek. Ők ugyanis, mint az Úr Jézus hívei már *nem várták a Messiást!*... *Simeon* püspök jól ismerte az Úr Jézus és a Szűz Mária életével megszentelt helyeket. Püspöki székhelye továbbra is a *Cénákulum*, vagyis az Utolsó Vacsora terme maradt. Mennyire ártott az ostrom a Cénákulumnak és a vele kapcsolatos épületeknek, azt igen bajos megállapítani.

J. Pinkerfield zsidó tudósak 1951-ben végzett kutatásai szerint a II. és III. században a Cénákulum felső része, vagyis az Utolsó Vacsora terme alatt 10,50 m hosszú és 5,80 m széles zsinagóga volt. Ezt a kimondottan keresztény jellegű graffitok, karcolatok alapján Bagatti Bellarmin Ofm archeológus zsidó-keresztény zsinagógának tartja. Erről írja 216—218 között a híres Origenész: „Fölmegyünk a ház felső részébe — (vagyis a felső terembe) —, hogy Jézustól megkapjuk az áldás kenyerét”. (Origenész: *Coment. super Mtth.* Pg 13, 1736—1737.) Tehát a felső teremben miséztek és áldoztak; az alsó a zsinagóga.

Itt, a Cénákulumban székeltek Jeruzsálem püspökei 335 szeptemberéig, amikor III. Maximusz püspök ünnepélyesen fölszentelte a Szentsír-bazilikát és abba helyezte át székhelyét. Akkor már a Cénákulumban székelő zsidó-keresztény közösség és a hellén keresztény közösség közt teljes szakadásra került sor. 348-ban Jeruzsálemi Szent Cirill püspök beszédét a Szentsír-bazilikában tartja, mert a Cénákulum a szakadár zsidó-keresztények kezében van (PG 33,923-4.).

Eusebius cézárei püspök (+338/9) a cézárei és a jeruzsálemi levéltár alapján összeállította a jeruzsálemi püspökök névsorát III. Maximusz püspökig. Íme: ifjabb Szent Jakab, Szent Simeon, I. Jusztus, I. Zakkeus, I. Tóbiás, Benjamin, I. János, Mátyás, Fülöp, Szeneka, II. Jusztus, Lévi, Efrém, József és Júdás, az utolsó, 15. zsidó-keresztény püspök (+ vt 135). Római hatásra 135-től hellén keresztény püspökök: Márk, Kasszián, Publius, I. Maximus, I. Julián, Szimmachus, Gaiusz, II. Julián, Capiton, II. Maximusz, Antonin, Válenz, Dolichián, Nárcisz, Sándor (+ vt 251), Mazabán, Hymenaeus, Zabdasz, Hermon, Szent Makár püspök, aki 326-ban jelen van a niceai zsinaton, III. Maximusz (331—349), jeruzsálemi Szent Cirill (349—386) és II. János püspök (387—417), aki 390 körül a Szent Sion bazilikát építette. Vagyis az V. század elejéig biztosítják a jeruzsálemi hagyomány folytonosságát. (Eusebius: HE III. 26,6. IV, 5—6. V, 12. VII. 19. — Vö. P. B. Bagatti, *Ofm: L'Eglise de la Circoncision, Jérusalem, 1965, pp. 4—9.* — P. B. Bagatti, *Ofm: L'Eglise de la Gentilité, Jérusalem, 1968. pp. 9-15.*)

Szent Pál apostol 58-ban az efezusi Trofimusszal, Lukáccsal és még néhány hellén keresztényvel érkezett Jeruzsálembe. Régi ciprusi tanítványánál, a hellén keresztény Mnázonnál szállt meg (ApCsel 21,15-16). Mikor Antiochiai Szent Ignác püspök (+ 117 után) Jeruzsálemben járt, aránylag kevés hellén kereszténnyel

találkozott. Mivel azonban 70 után Jeruzsálemben zsidók nem lakhattak, oda pogányok települtek be. Közülük egyre többen fogadták el a kereszténységet. Erről a rómaiak is tudhattak, mert amikor Hadrián császár 135-ben Júdást, az utolsó zsidó-keresztény püspököt lefejeztette, utódja római kívánságra a hellén keresztény *Mark* lett az *Aelia Capitolina* püspöke.

A második zsidó fölkelés idején a keresztények nem hagyták el Jeruzsálemet (132—135). Minthogy azonban Akiba rabbi Ben Kosebát Messiásnak fogadta el, neki a BAR KOCHBA (a Csillag Fia, IV. Móz 24,17) megtisztelő nevet adta. A keresztények bar Kochbát nem tekinthették Messiásnak, és felkeléséhez se csatlakoztak. Emiatt üldözték őket, és sokan vértanúságot szenvedtek.

Hadrián császár tudta, hogy a keresztények már 135 előtt pontosan ismerték az Úr Jézus és Szűz Mária életével megszentelt helyeket, és azokat őszintén tisztelték is. Hogy ezektől elriassa őket, pogány szentélyekké változtatta át Betlehemben Jézus születési barlangját, Jeruzsálemben sírját és a Golgotát, az Olajfák hegyén a Miatyánk barlangját, a Betesda-tavat, Mambre szentélyét stb. Mivel Názáret nagyon távol feküdt, vele nem törődött.

A Cénákulumot meghagyta a keresztények kezében, mert ott már hellén keresztény püspök székel. Úgy látszik, azt nem is tartotta fontosnak. A zsidó-keresztények a harc elültével eltakarították a romokat Szűz Mária jozafát-völgyi sírjáról és föléje föltűnés nélküli, szegényes oratóriumot emeltek. Ez maradt meg az V. század elejéig. Juvenál püspök (422—458) idejében jutott a hellén keresztények kezébe. Ők építették föléje a szép templomot. Szűz Mária halálának helyét a Cénákulum melletti épületben tisztelték.

Azt se feledjük, hogy Bagatti ferences professzor összeállítása szerint Judeában, Szamariában, Galileában és a Jordánon túl 41 zsidó-keresztény közösség élt. A megváltás főbb szentelyeinek közelében mindenütt ott találjuk őket. Ezért a IV—V. századig ők őrizték meg a szent helyekre vonatkozó apostoli hagyományokat. Megemlíthetők: Jeruzsálem-Betánia, Betlehem, Jerikó, Szapszasz (ahol Keresztelő János lakott, míg a Jordánnál keresztelt), Szichem, Tábor, Názáret, Tibériás, Kafarnaum, Cézárea, Jaffa, Hebron, Pella, Nébó stb. zsidó-keresztény közösségei.

Azt se tévesszük szemünk elől, hogy *Názáretben Judás-Tádé* apostol, az Úr Jézus unokatestvére a püspök, majd pedig az ő leszármazottai. A Názárettől északra fekvő *Kaukábban* is Krisztus rokonai a püspökök. A haldokló Krisztus a keresztján János apostolra, rokonára bízta Szűz Máriát, édesanyját. Ő családi vagyonát eladta és megvette a Cénákulumot meg a hozzá tartozó épületet. Ennek földszintjén lakott az Istenanya néhány szent asszonnyal, és itt viselte gondját Szent János apostol. Ezért csak Szűz Mária halála után (58—60 előtt nemigen) ment el Kis-Ázsiába. A szent helyeket tehát ugyancsak ismerhették püspökeik és a hívek, és azokat nemcsak szakadatlanul tisztelték és szerették, hanem örömmel mutatták meg a zárandóknak is.

A zárandokok imádkozva és tanulmányozva keresték föl a szent helyeket. Így Szent Jusztusz bölcsész és vértanú (+167), Meliton szardeszi püspök 166 előtt, a szír Achabeusz 205-ben (Jeruzsálemben szentelték püspökké); 212-ben Sándor kappadókiai püspök. Őt annyira megszerették a jeruzsálemi hívek, hogy kérésükre ott maradt és Narcisz püspök halála után, 222-ben utóda lett. Sándor püspök a keresztény iratokból könyvtárt rendezett be, és még Jézus rokonainak életében helyrajzi vizsgálatok alapján pontosan megállapította és hitelesen rögzítette a szent helyeket. Krisztus utolsó rokona férfi ágon *Konon* kertész, aki Pamfiliában 249-ben halt meg hitéért. Sándor püspöknek segített, aki 216—218 közt tanulmányozta a szent helyeket és a tengerparti Cézáreában vértanúhaláláig tanított (+253). Mélértán tartja a Kappadókiai Firmilián püspök Jeruzsálemet a katolikus hagyomány központjának (PL 3,1206-1207.).

Az is a palesztinai hagyomány hiteles voltára mutat, hogy az egyes szent helyeket legalább a II—III. században imaházakká alakították át, vagy följük keresztény zsinagógát emeltek istentiszteleteik számára. *Názáretben* az 1955 óta folytatott szakszerű ásatások kimutatták, hogy Szűz Mária és Szent József házával kapcsolatban keresztelő medence állott. Mindkét helyen a keresztény zsinagóga maradványai a II—III. századra vallanak.

1968 óta Corbo Virgil és Loffreda Szaniszló Ofm régészek ásatásai folyamán *Kafarnaumban* napvilágra hozták *Szent Péter apostolnak* valószínűleg három szobás házát, ahol Jézus megszállt. Ezt a II. században imaházzá alakították a zsidó-

keresztények. Az adatok alapján a most ott ismert zsinagóga a IV. században épült, mellette a zsinagóga-iskola pedig az V. század elején. Imaházzá alakították át és ilyennek tisztelték még a IV. században is Kornélius római százados lakását a tengerparti Cézáréában, és a naimi özvegy otthomát. *Jaffában* imaház Simon tímár háza, ahol Szent Péter apostol nevezetes látomása volt, és az özvegy *Tabita* (Dorkász=gazella) háza, ahol őt Szent Péter apostol feltámasztotta (*ApCsel* 9,36-43; 10, 1-48). Ez ma a görög ortodoxoké, Simon háza pedig muzulmán mecset.

Nem meglepő Eusebius püspök állítása, hogy a III. században minden városban emeltek új templomokat, „amelyeket leromboltak az utolsó (303-ban kezdődő) üldözés folyamán”. Ő a saját szemével látta, hogy földdel egyenlővé tették a keresztény imaházakat, templomokat és bennük a szent könyveket elégették (HE VIII. 1,5). Ezért tűnt el sok följegyzés.

Palesztinában a IV. század elején már annyira virágzott a kereszténység, hogy a 325/6-ban tartott niceai zsinaton Palesztinát 18-19 püspök képviselte. Tibériász zsidó-keresztény püspöke nem jelent meg. Ekkora püspöki karról aligha tétélezhető fel, hogy ne ismerte és ne őrizte volna az Úr Jézus és Szűz Mária életével megszentelt helyeket.

Ifjabb Szent Jakabtól a vértanú Júdásig (+ 135) tizenöt zsidó-keresztény püspök és a hellén Márk püspöktől Szent Makárig (313—331), huszonegy hellén püspök székelt a Cénákulumban. Bajosan képzelhető el, hogy ne tudtak volna az Utolsó Vacsora termétől néhány méterre eső helyről, ahol Szűz Mária elszenderült és a Szűzanya jozafát-völgyi sírjáról, ahová minden évben elzarándokoltak. (P. D. Baldi, Ofm: Guida di T. S. Gerusalemme, 1973, pp. 87. 89. 104-5).

Mikor végre 387 körül a hellén keresztények kezébe került a Cénákulum és mellette Szűz Mária utolsó napjainak helye, II. János jeruzsálemi püspök 387—390 közt építette a Szent Sion bazilikát, a Hagia Siont. Ennek hossza 60 m, szélessége 40 m. Nyolcvan oszlop tartotta. Délkeleti részén állott az Utolsó Vacsora terme, északi részén pedig azt a helyet tisztelték, ahol a Szent Szűz elszenderült. Nagyon is tudtak a Szűzanya jozafát-völgyi sírjáról, de az csak az V. század elején jutott a hellén keresztények birtokába. (Baldi D.: I Santuari Mar. di T. S. LIBER ANNUUS, III. 1954/5. p. 255.)

(A ZSIDÓ-KERESZTÉNYEK ÉS A HELLÉN KERESZTÉNYEK ELLENTÉTE) Már Jeruzsálem pusztulása előtt (Kr. u. 70) a zsidó-keresztény ösgeyház összejöveteleit a Cénákulum épületében tartotta. A „kenyértörés”, vagyis a szentmise és a szent áldozás az Utolsó Vacsora felső termében volt. Az alsó teremben, vagyis a zsidó-keresztény zsinagógában olvasták fel a szentírást, végezték a hitoktatásokat, a liturgikus imákat stb. Eljártak azonban még (70-ig) fennálló heródesi zsidó templomba is.

A zsidó-keresztények Krisztus tanítványainak vallják ugyan magukat, de magukra nézve kötelezőnek vélik a zsidó Törvény (Thóra) megtartását, a körülmetélést, az ételtilalmakat stb. Az újszövetségi kánonból csak ifjabb Szent Jakab és Szent Júdás levelei és a Jelenések Könyvét fogadják el. Evangéliumuk címe pedig: „A héberek szerinti evangélium”, amely 2200 sor, míg Szent Máté evangéliuma 2500 sor. A héberek evangéliuma több olyan dolgot tartalmaz, ami nincs meg Szent Máténál. Ők Szent Pál-ellenesek, mert az I. jeruzsálemi zsinat 48/9. évi döntése alapján ő is fölmenti a hellén keresztényeket a zsidó Törvény előírásai alól (*ApCsel* 15,5-35; *Gal* 2,1-21). Ezért leveleiket se fogadják el. Különben minden zsidó-keresztény szektának megvannak a maga könyvei. Kiemelik a szegénységet és a munkás életet.

A zsidó-keresztények mint körülmetéltek a zsidó habdalah alapelve szerint elszigetelődnek a pogányoktól. Ezt a szigorú elkülönülést még bizonyos hellénizáló zsidók se tartják indokoltnak. Velük szemben a hellén keresztények józanul fenn tartják egészséges kapcsolataikat ázsiai, egyiptomi és római testvéreikkel. Az is valószínű, hogy a Thórához ragaszkodó zsidó-keresztények fejei a hellén (körülmetelt) keresztényeket kizárták keresztény összejöveteleikből, az eucharisztikus lakomából vagy a liturgikus imákból. A zsidó-keresztények (általában *minim*) nem keresztényeknek nevezik önmagukat, hanem názáretieknek vagy nazarénusoknak. Elfogadják Jézus istenségét és megváltói halálát. Az *ebioniták* (szegények) azonban nem hiszik Krisztus isteni voltát, se megváltói halálát. A názáretieknek Názáretben, Kaukásban és Tibériásban sajátos leszármazási táblájuk van Szűz Máriáról és Jézus unokatestvéreiről. Ez igen eltér az evangéliumok leszármazási táblájától.

Köztük és a hellén keresztények között az ellentét főként a húsvét ünneplése körül éleződött ki. Ezt ök Szent János apostolra hivatkozva nisan 14-én ülték meg. A hellén keresztények vasárnap ünneplik az Úr Jézus feltámadását, a zsidó-keresztények és változataik nisan 14-én a húsvéti bárány feláldozásáról emlékeznek meg. Ők és Efezus köré csoportosuló ázsiai egyházak nisan 14-hez ragaszkodnak. Ez ügyben 160 körül Szent Polikárp szmirnai püspök járt a szír származású Anicét pápánál (154—165), de sikertelenül. Viktor pápa (189—199) a húsvét kérdésében erőiesen szeretett volna egységes magatartást elérni. Szent Ireneusz lyoni püspök azonban türelmes megoldást ajánlott. A húsvét kérdésében Viktor pápa kívánságára a tengerparti Cézareában 196-ban zsinatot tartottak. Ezen azonban a názáreti irányzat püspökei nem vettek részt, mert a jelek szerint javaslatukat nem vették figyelembe. Ez a zsinat kimondta, hogy a márciusi napjegyegyenlőséget követő újhold utáni vasárnap legyen húsvét. E döntés ellen főként Jeruzsálemben tiltakoztak a nazarénusok. Mivel pedig az I. niceai zsinaton egyetlen zsidó-keresztény püspök se jelent meg (325-6), a zsinat egyhangúlag elrendelte, hogy a húsvétot vasárnap üljék meg; azért aztán bekövetkezett a zsidó-keresztények végleges elszakadása. Ezt betetőzte az, hogy III. Maximusz püspök székhelyét áthelyezte 335 szeptemberében a Szentsír-bazilikába.

Ez a végleges szakítás magyarázza meg, hogy a zarándokok és a korabeli írók nem emlékeznek meg a nazarénusok kezében levő szentélyekről. Nagy Konstantin császár a hellén keresztényeknek adta a betlehemi barlangot, Jézus sírját, a Golgotát, az Olajfák-hegyét és a Getsemánit, de az Utolsó Vacsora termékét Szűz Mária halálának helyével és sírjával a Jozafát-völgyben stb. az elszakadt zsidó-keresztények kezében hagyta. A *Názáretben* levő szentélyeket is meghagyta nekik, úgyszintén Táborné és Kafarnaumot is. Tibériásban pedig zsidó-keresztény püspök vezette az ottani egyházat. Ezért nem említi Szent Jeromos Názáretet.

Mióta elszakadtak, azóta a jeruzsálemi nazarénusok tanaikban is változtattak. Nisszai Szent Gergely püspök 379 és 381 közt Bostrában és Jeruzsálemben járt. Megbotránkozott a zsidó-keresztények tanításán, mert szerintük Szűz Mária nem Istenanya, hanem ember anyja, három feltámadást engednek meg és hiszik a jeruzsálemi zsidó templom restaurálását a véres áldozatokkal. Nem is látogatott el Sion hegyére, a Cénákulumba, annyira felizgatták az otlakló keresztények tévtanai (PG 46,1009-24.). A minim-csoport a IV. század végén meglehetősen megfogyatkozott. Egyik részük beolvadt a hellén kereszténységbe, a másikat pedig elnyelték a különféle eretnek mozgalmak. (P. E. Testa, *Ofm: Il Simbolismo dei giudeo-cristiani*. Gerusalemme, 1962, pp. 545-549. — *Igino Grego SDB: La reazione ai giudeo-cristiani nel IV secolo*. Jerusalem, 1973, pp. 95-103. — P. B. Bagatti, *Ofm: L'Eglise de la Circoncision*, Jérusalem, 1965, pp. 10.75.)

Tagadhatatlan, hogy a zsidó-keresztények (minim) szép apostolkodást is fejtettek ki. Így komoly vitát folytattak Liddában Eleázár, Tarphon és Aquiba zsidó törvénytudókkal. Hasonlóképpen Szeffuriehben is, és Cézareában is. Híres a *min Jakab*, aki orvos. Tibériásban Júdás (vagy Hillel) zsidó pátriárkát halála előtt a város min püspöke *mint orvos* megkeresztelte. A zsidó pátriárka halála után ládájában megtalálták zsidó nyelvre fordítva Máté és János evangéliumát és az Apostolok Cselekedeteit. (P. B. Bagatti: *L'Eglise de la Circoncision*, pp. 15-18)

A főntiek alapján a kutatások megállapították, hogy a Szenthelyeket őrizték és tisztelték az egész Szentföldön a IV. századig a zsidó-keresztények. Betlehemben a születési barlang mellé is temetkeztek. Tőlük Júdeában a IV. és V. században és Galileában a V. és VI. században vették át a szentélyeket a hellén keresztények, és följük igen szép templomokat és bazilikákat emeltek.

(SZŰZ MÁRIA UTOLSÓ NAPJAI ÉS SÍRJA JERUZSÁLEMBEN) Ósrégi jeruzsálemi hagyomány és az apokrif irodalom egyhangú véleménye szerint Szűz Mária az Úr Jézus mennybemenetele után haláláig abban az épületben lakott Jeruzsálemben a Sionon, amelynek felső termében Krisztus az apostolokkal és rokonaival, vagyis Szűz Máriával és a szent asszonyokkal együtt elköltötte az Utolsó Vacsorát és elrendelte az Eucharisziát. Ide tértek vissza az apostolok és Szűz Mária Jézus mennybemenetele után. Pünkösöd, a Szentlélek eljövele után pedig innen indult el a kereszténység, hogy mindenüvé elvigye Jézus örömhírét.

Innen indult el korán reggel minden nap Szűz Mária, hogy járja Jeruzsálemben az ún. *szent kört*. A szent asszonyok kíséretében imádkozva és elmélkedve kereste föl ezeket a helyeket: Cénákulum, Kaifás és Annás háza, Kálvária és a szent sír, tanácsháza, Getsemáni, Olajfák-hegye, Kedron patak és Sion. Ebből

alakult ki a mai keresztút. Őt valóban szíve-lelke, minden idegszála ide kötötte. Szent János apostol csak 58-60 táján ment el Kis-Ázsiába, amikor már Szűz Mária meghalt (P. D. Baldi Ofm: Enchiridion LS, Jerusalem, 1960, 599).

Schalom Ben-Chorin zsidó író megjegyzi: „Názáreti Mirjam ugyan sose látta Efezust. Semmit se tudott a nagy Artemiszről és Astartéről. Bizonyosan a héberek irtózatával hallott Kánaán isteneiről”. Szerinte az Efezusra vonatkozó vélemény durva ellentétben áll a jeruzsálemi hagyománnyal, amely szerint a Dormitio helye a Sion-hegy. És az efezusi vélemény késői, s nem igazolható (Sch. Ben-Chorin: *Mutter Mirjam. Maria in jüdischer Sicht.* Paul List Verlag. München, 1971. pp. 28.21). Az apokrif irodalom szerint se járt a Szent Szűz Efezusban. Sőt, szemrehányást tesz finoman a Szűzanya Szent János Apostolnak az apokrif irodalom szerint, hogy őt elhagyta... (Luigi Moraldi: *Apocriphi del Nuovo Testamento*, I. Torino, 1971, p. 829. Transito R, n. 15.)

Isten anyjának ezek a napjai állandó *vágyódásban* telnek, hogy minél előbb vizionálhassa megdicsőült isteni Fiát. Tisztában van azzal, hogy a halál neki valóban átmenet a teljes és mérhetetlenül boldog életre. Ha már nem halhatott meg Jézusával a Golgotán, legalább a természetes halál által kíván isteni Fiához mindenben a lehető leghasonlóbbá válni. Ezt azonban nála nem betegség vagy öregedés idézte elő, hanem miként az apokrif irodalom kedvesen kifejezi: „Megölelte őt az Úr és magához vette szent lelkét”, ő pedig Krisztusra „édesen mosolyogva” fejezte be életét (Moraldi: I. m. pp. 836, n35;854-5. n. 12.2).

Szűz Mária üres sírja ma a jozafát-völgyi templom közepén áll és körüljárható. 1972-ben P. Dr. Bagatti Bellarmin Ofm archeológus professzornak sikerült szakszerű kutatásokat végeznie az őskereszténység óta tisztelt sírt illetőleg. Ezeket állapította meg:

a) Szűz Mária sírja a Getsemániban valóban az első században használt temetői zónában van Jeruzsálemben.

b) Elhelyezése közel ahhoz a Getsemáni-barlanghoz, amelyben Krisztus tanítványival az éjszakát töltötte és amely előtt őt Júdás elárulta. Gondolhatjuk, hogy a jóakarató tanítvány nemcsak megengedte Jézusnak és tanítványainak az ott időzést, hanem már készítet is új sírkamrát a temetői zónában, hogy elhelyezhessék Szűz Mária testét.

c) E sírkamra jól megfelel azoknak a helyrajzi utalásoknak, amelyek a „Szűz elszenderülése” különféle szövegeiben olvashatók, mégpedig mind az „új” sírkamrára vonatkozólag, mind a több sírkamrával fennálló helyzetét illetőleg.

d) Ezt a sírkamrát mint Szűz Mária sírját kezdettől fogva legalább a IV. század végéig tisztelték és őrizték a zsidó-keresztények.

e) Mikor Szűz Mária e sírkamrája az V. században a hellén keresztények kezébe került, a sírkamrát izolták a többi sírtól és keresztalakú templomba zárták. Később kétszer felsőbb templomot is emeltek föléje, de azt *mindkétszer* lerombolták. A sírkamrát azonban nem bántották.

f) Bár a századok folyamán különféle őrzői voltak, ezt a sírkamrát napjainkig szakadatlanul Szűz Mária sírjaként tisztelték.

g) Folco jeruzsálemi latin király és Melisenda királyné 1131-ben kezdték építeni a Szentsír-bazilikát. Szűz Mária sírkamrája és a felső templom díszítését a XII. század első felében fejezte be Melisenda királyné. Bár ő Betániában is szép templomot emelt Lázár sírjához, önmagának Szűz Mária sírja közelében készített sírhelyet. 1161-ben oda is temették.

h) Szűz Mária e sírját katolikusok, ortodoxok és muzulmánok egybehangzóan tisztelik. A mohamedánok ugyan kétszer lerombolták a felső templomot, de az alsó templomot és benne Szűz Mária sírját nem bántották.

Mindez archeológiaiilag és történelmileg azt mutatja, hogy a Szűzanya jozafát-völgyi sírja eredeti és hiteles. 1973. július 19-én ünnepélyesen föl is nyitották. Látszott, hogy belőle sokat elvittek a zarándokok. Azért fedték le. Utoljára 1656-ban nyitotta fel a Szűzanya sírját P. Mariano da Maleo szentföldi kusztos. Az eltöredezett fedőlap helyett ugyanis újat kellett rá tenni. Szerinte elvittek „néhány darabot a sír hátsó részéből. Látni ugyanis, hogy bizonyos megszakítás történt a sziklában és aztán mesterségesen betömtek” a hiányt. Szerinte ezt valamelyik fejedelem vagy főpap vitte el. (P. B. Bagatti, Ofm: *Tomba della Vergine a Getsemani.* LIBER ANNUUS, XII. 1972. Jerusalem, pp. 236-290. — Michele Piccirillo, Ofm: *L'edicola sulla tomba della Madonna.* Uo. pp. 291-314.)